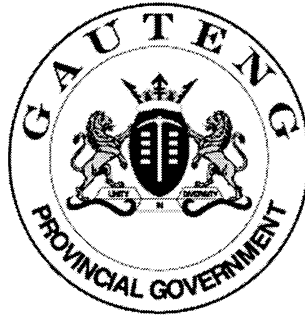


SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
SENIORSERTIFIKAAT-EKSAMEN



FEBRUARY / MARCH
FEBRUARIE / MAART

2005

XITSONGA XA RIRIMI RA VUMBIRHI
NHLAWULO WA LE XIKARHI

(Papila ra Vumbirhi)

SG

934-2/2

XITSONGA SECOND/ADDITIONAL LANGUAGE SG: Paper 2

7 pages



X05



COPYRIGHT RESERVED / KOPIEREG VOORBEHOU
APPROVED BY UMALUSI / GOEDGEKEUR DEUR UMALUSI



NDZAWULO YA DYONDZO YA LE GAUTENG

XITHIFIKHEYITI XA XIKAMBELO XA LE HENHLA

XITSONGA XA RIRIMI RA VUMBIRHI
NHLAWULO WA LE XIKARHI
(Papila ra vumbirhi)

NKARHI: Tiawara Timbirhi

TIMAKISI: 80

SWITSUNDZUXO NI SWILETELO

- Phepha leri ri vumbiwile hi swiyenge swa mune, xiyenge xa **A**, **B**, **C** na **D**.
- U kamberiwa eka ntlanu wa tibuku leti eka tona u faneleke ku hlamula timbirhi ntsena.
- Eka xiyenge xa **D** u fanele ku hlamula yin'we.
- Hlaya u twisisa u nga si hlamula.
- Tsala ntirho lowu vonakaka wu tihela wu khenseka.

XIYENGE XA A

XIVUTISO XA 1
VUTLHOKOVETSERI (POETRY)

Xikolokolo nguvu ya Pitori: Magayisa J.M.

- 1.1 Hlaya ndzimana leyi nga laha hansi, ivi u hlamula swivutiso leswi landzelaka:

JAHA

Pfuka!
Phaphama,
Xalamuka evurhongweni,
Khindlimuka u tivona.
U ta bomba rini mbuyangwana? 5

Hundzuluka u languta matshangava ya vanhwana,
Bomba, pfuka u tivona.
Ri xile ri ku xele,
U nga pfumeri tinguva ti ku hundza ntsena,
Hoxela njovo ya ku elwandleni ra vunhwana. 10

Jaha pfuka!
Xiya tinyenyana lomu henhla ka swihlahla.
Mama mikhuva ni swiendlo swa tona,
U nga pfumeleri ngalava yaku yi thekuka yoxe,
Tikumele xin'we xo fa tihlo. 15

- 1.1.1 Xana rito pfuka! ri wela eka hlayelo rihi? Naswona ri hlamusela yini? (2)
- 1.1.2 I xitandza xa vungani laha mutlhokovetseri a vulaka ntalo wa vanhwana. (2)
- 1.1.3 Tsala vamavizweni vambirhi va rito Xalamuka/u tlhela u nyika tihlamuselo ta wona. (4)
- 1.1.4 Xana tivona ri wela eka rhavi rihi ra riendli? (2)
- 1.1.5 Tsala vun'we bya rito matshangava u tlhela anyika nhlamuselo ya rito leri. (2)
- 1.1.6 Eka ndzimana ya (1) jaha ri lerisiwa ku pfuka, tsavula ntila wun'we lowu kombisaka mhaka leyi? (2)
- 1.1.7 Mutsari u tirhisile xiga-ririmi muni eka ntila lowu:
a) Xiya tinyenyana lomu henhla ka swihlahla. (2)
- 1.1.8 Xana u tirhisile rito rihi, ku gega vamani? (4)
- 1.1.9 Njovo i xilo xa muxaka muni? (5)
- 1.1.10 Hikokwalaho ka yini mutsari a vuyelerile rito pfuka. (3)
- 1.1.11 U hlamusela yini mutlhokovetseri loko a ku:
Mama mikhuva ni swiendlo swa tona. (3)
- 1.1.12 Hlamusela leswi ntila wa (14) wu vulaka swona. (3)
- 1.1.13 Hikokwalaho ka yini mutlhokovetseri a tirhisile xiritwana jaha! (6)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: [40]

XIYENGE XA B

XIVUTISO XA 2 NTLANGU (DRAMA)

Xihlovo xa le mahlweni madlayisa torha: J.M. Baloyi

2.1 Hlaya ndzimana leyi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka:

GEMBA:	(A ri yexe). Nkarhi wu fikile. Ndza ha va phutuma. (A raha rivanti hi gorogoro). A ko tititii!
XIXURHANA:	(A ha tipfinyinga mahlo). Hi wena mani?
GEMBA:	Xiii! Etlerisani sweswo loko mi nga lavi ku vona xipuku.
MATIXISA:	Ndzi ko....
GEMBA:	Miyela! Hatlisa u chika kwalaho mubedweni na xibayana xa wena.
MATIXISA:	(A raha nkumba). Kasi u lava yini laha ndlwini ya mina? Hatlisa u nyamalala ndzi nga si vila sweswi. Kumbe u lo rhumeriwa na?
GEMBA:	A n'wi tlhava mahlo hi thochi. Wo ntsee! Xilo lexi ndzi nga xi khoma xi tiva ku kampfunya rifu ntsena. Ku vungunyana na munhu i norho eka xona.
MATIXISA:	U nga kombeteli nuna wa mina hi xibalesa. Ndza ku kombela tatana.
XIXURHANA:	U nga ndzi dlayi n'wana manana. Wo vula lexi u lavaka xona ndzi ku nyika.
GEMBA:	Tlakusela mavoko ehenhla gama ndziwena! (<i>Eka Matixisa</i>). Wena wa mahlo ya nyoka u yimela yini kwalaho? Hatlisa u tifunengeta hi nkumba wolowo. U tlhela u rhunga lexa gebegebe wena u nge i nomo.

- 2.1.1 Xana i ncini lexi endlaka leswaku Saleleni loko a nghena ekaya wonge a hlongorisiwa hi munhu ke? (2)
- 2.1.2 Xana Saleleni a a pasile hi ndlela yihi? Naswona a ri eka ntangha mani? Naswona a tlule vamani kwihi? (4)
- 2.1.3 Nyika tinhlamuselo ta swivulavulelo leswi:
- a) A n'wi vukarha.
 - b) U ngwenya.
 - c) N'wana wo tswaleka u khoma la ku hisaka.
 - d) Marito ya n'wina ya ndzi rheleta mbilu.
 - e) Hina vatswari va wena hi tinyungabyisa hi migingiriko ya wena. (10)
- 2.1.4 Boxa marito ya nkoka lawa ya nga boxa hi tata wa yena. Tsavula ntila wa kona lowu nga laha hansi. (4)
- 2.1.5 Nyika nhlamuselo ta swivulwa lswi lama landzelaka:
- a) "A ndzi nga debyisi matewu". (3)
 - b) "Dyondzo i xitlhangu xa vutomi". (3)
- 2.1.6 Boxa xivongo na vito ra munghana wa Saleleni. U tlhela u boxa leswaku yena a pasilse ku yini? (4)
- 2.1.7 a) Xana Xixurhana u vula yini loko a ku ha mi tlangela. (3)
- b) Swa tikomba leswaku a mi dya buku mi xeva hi penisele. (3)
- 2.1.8 Boxa nyiko leyi a nga tshembisa vafana lava. (2)
- 2.1.9 Matixisa u vula yini loko aku "va xurhe hi ntsako wo pasa". (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA B: [40]

XIYENGE XA C

**XIVUTISO XA 3
NOVHELE/HUNGU-TSALWA**

Ntsendzeleki: G.S. Khosa

- 3.1 3.1.1 Boxa mutsari wa novhele leyi. (1)
- 3.1.2 Hlamusela leswi marito lama ma vulaka swona.
- a) Goya. (1)
 - b) Ngwenya–Nkelenge. (1)
 - c) Ndzumulo. (1)
 - d) Dulu. (1)

Phendla

- 3.1.3 Hlaya ndzimana leyi nga laha hansi kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

“Wena Beauty ndzi tihlawulerile wena khale! Ntsendzeleki na mina hi ngo boha hi n’wana! Papila rero u ri kumeke u nga ri veki mbilwini! Wa swi tiva leswaku u ta karhala a famba ni n’wana wa yena!”

Ku hlaya swona i ku xurha. A swi ndzi hlomula mbilu ku ehleketa leswaku a ku vulavuriwa hi mina hi ndlela leyi. Beauty wa kona a a tshembisiwile ni mucato lowu a wu ta tiviwa hi vona ntsene kwale Natal. Yena no vuya a a nga to vuya loko a hetile ku dyondza. Beauty a nga ta va mana wa swihlangi swa yena! A nga saseka ku fana ni vito ra yena! Heyi o ta na ndhundhuzeriwa Beauty wa kona na! Timhaka leti hinkwato ti ndzi kombile xikan’we leswaku mina ndzi wa matshopetana!

Swivutiso

- a) Xana n’wangulano lowu wu vile kona hi kwalaho ka yini? (3)
- b) Hikokwalaho ka yini. Ntsendzeleki a tsanile e moyeni loko a tshamile? (2)
- c) Xana i ncini lexi nga endla leswaku Ntsendzeleki a hlamala. (3)
- d) Hikokwalaho ka yini Ntsendzeleke a hlayile papila leri ku ya fika emakumu. (3)
- e) Hi ku vona ka wena xana mapapila lawa a ya hambanyisiwile hi Fumani xana? (3)
- f) Xana i ntiyiso leswaku Fumani a ri ni xigangu le Natal (2)
- g) Xana loko swikolo swi pfala Fumani u vuyile ekaya xana? (2)
- h) U fikile ekaya ka vona a endla xihoxo xa ku yini loko a ri eka vona? (2)
- i) Xana xihoxo lexi xi endlile yini embilwini ya Ntsendzeleki. (2)
- j) Xana rito matshopetana ri kombisa yini ku ya hi vutomi (2)
- k) Xana Ntsendzeleki u hlanganile na mani loko a ri ndleleni a sukile eka va-Fumani? (2)
- l) Xana laha a ya kona Ntsendzeleki a ku tiva ke? (2)
- m) Xana i mani a nga n’wi lavela ntirho? (2)
- n) Xana a ku ri ntirho wa yini? (2)
- o) Xana Ntsendzeleki a nghena xikolo kwihi naswona a endla ntangha mani? (1)
- p) Boxa vito ra mhani wa Ntsendzeleki na ra rikotse ra ka vona? (2)

XIYENGE XA D

XIVUTISO XA 4 SWIRUNGULWANA

Ntlhontlho: W.R. Chauke

4.1 Hlaya ndzimana leyi kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka:

NKALAXAKA

Loko munhu a huma edorobeni ra Dayimani a kongoma en'walungwini u famba hi patu leri ololokeke ra xikontiri. Eka mpfhuka wa tikilomitara ta makume-mune ku suka edorobeni ku na muti wo sungula wa Vantima, Khororo. Lowu i muti wa swidyondzeki ni vatirhi va le dorobeni. Ku dyiwa kanharhu hi siku : swakudya swi tsariwa ehansi swi ringanisiwa hi mimpimo ya tibuku. Yindlu yin'wana na yin'wana yi sasekile, yi khavisiwile, yi na thelevhixini. Mimovha yi kona hinkwako. Lowu a hi muti wa pongo, i muti wa ku rhula. Loko va titshamerile etindlwini ta vona a va karhatiwi hi munhu, na vona a va karhati munhu. Ku buriwa hi tinqingho, ku vhakelaniwa hi ku tivisana. Vayeni va vutisiwa leswi va dyaka swona va nga si fika. Loko wo tshuka u endza u nga tivisangi u ta etlela na ndlala.

Loko ri hundza eKhororo patu ri kongoma ePhamela, ri hundzela eBodwe, Gondzwani na le ka Khazamula. Loko munhu a ya a ri karhi a siya doroba ekule u ya a ndzondzometiwa evuswetini. Patu ra xikontiri ri hundzuka ritshuri. Tihomu ti tshama epatwini, van'wa-mimovha va khoma khakhatsi. Timboni na tona ta sala hikuva a ti twanani na le ka Manghovo. Va ka Manghovo va kota ku kuma ku vonakala hikokwalaho ka tintswalo ta Xikwembu na n'weti wa xona. Lowu i muti wa vusiwana. Ko va na vhengele rin'we ra ka Mathavathi leri xavisaka swilo leswi hundzeriweke hi nkarhi. Ku na xikolo xin'we xa phurayimari.

- 4.1.1 Boxa ndhawu leyi xirungulwana lexi eka xi humaka yona. (2)
- 4.1.2 Hlamusela hi ku komisa leswaku hakunene Dlamini a ri Nkalaxaka. (6)
- 4.1.3 Hi ku komisa hlamusela laha Dlamini a humaka kona. (2)
- 4.1.4 Xana u kumile tidyondzo ta yena ta vudokodela kwihi? (2)
- 4.1.5 Hlamusela matshungulele ya dokodela Dlamini. (4)
- 4.1.6 Vanhu hinkwavo va kwala tikweni a va rhandza xana? Hlamusela hi swona kumbe a hi swona. (4)
- 4.1.7 Hlamusela leswaku rito xigangu swi vula yini? (2)
- 4.1.8 Xana i mani a nga rhamba nhlengeletano ya madokodela kwala tikweni? (2)
- 4.1.9 Boxa timhaka leti nga humelela eka siku ra nhlengeletano. (6)
- 4.1.10 Hlamusela leswi nga humelela loko Gaveni a fika eka Dlamini. (10)

[40]

KUMBE

Xa mina i Tinyeleti: F. Rikhotso

Garingani wa garingani!
Garingani!
Garingani wa garingani!
Garingani!
Garingani wa garingani
Garingani!

Swo na swi pfuketana,
Nuna un'wana a teka vasati vambirhi,
Nsati lonkulu a lova,
A siya vana vambirhi,
N'wana wa jaha ni nhwanyana.
Nuna loyi a a byarile mirhi ya tinxakwari,
Ekulenyana ni muti.

Siku rin'wana a byela vana va swisiwana a ku:
"Fambani mi ya rindza tinxakwari".
Endzhaku ka loko va fikile eku rindzeni
Va kumiwe hi tintangha ta vona,
Kutani va va teka va ya tlanga ekulenyana,
Tinxakwari ti sale ti dyiwa hi timfenhe.
Loko va karhele ku tlanga,
Vana lavaya va tlhelele eku rindzeni,
Va fika va khomiwa hi virhongo hi ku karhala.

- 4.2 4.2.1 Boxa tinxaka ta nkombo ta mitsheketo. (14)
- 4.2.2 Eka ntsheketo wa varindzi va tinxakwari, xana i ncini lexi vana va swisiwana a va fanele ku ya swi rindza. (2)
- 4.2.3 Boxa xilo lexi xi nga dya tinxakwari loko vana va ha ye ku tlangeni na tintangha ta vona. (2)
- 4.2.4 Xana wanuna loyi a teke vavasati vangani? (2)
- 4.2.5 Boxa swilo swimbirhi leswi vakokwa wa xinhwanyatana va nga swi chela esakeni endzhaku ka loko va xi humesile. (4)
- 4.2.6 Xana tinxakwari i ncini? (6)
- 4.2.7 Hlamusela leswi wanuna loyi a nga swi endla eka vana va swisiwana loko va ta va va tshikile tinxakwari ti dyiwa hi timfenhe. (10)

NTSENGO WA XIYENGE XA D: [40]

TIMAKISI HINKWATO: 80